

శ్రీకృష్ణపరంబ్రహ్మణే నమః

శ్రీ స్వారాజ్య భగవద్గీతా

అథ పంచమోఽధ్యాయః - కర్తవ్యసన్న్యాస యోగః

ఐదవ అధ్యాయము - కర్తవ్యసన్న్యాస యోగము

అర్జున ఉవాచ :

శ్లో॥ సన్న్యాసం కర్మణాం కృష్ణ! పునర్యోగం చ శంససి ।

యచ్ఛ్రేయ ఏతయో రేకం తన్మే బ్రూహి సునిశ్చితమ్ ॥ 1

సన్న్యాసం, కర్మణాం, కృష్ణ!, పునః, యోగం, చ, శంససి,
యత్, శ్రేయః, ఏతయోః, ఏకం, తత్, మే, బ్రూహి, సునిశ్చితమ్॥

టీక॥ అర్జున ఉవాచ = అర్జునుడు అడిగెను, కృష్ణ = ఓ కృష్ణా!,
కర్మణాం = కర్మలయొక్క, సన్న్యాసం = సన్న్యాసమును, పునః = మఱి,
యోగం చ = కర్మయోగమును, శంససి = చెప్పుచున్నావు, ఏతయోః =
ఈ రెంటిలోపల, యత్ = ఏది, శ్రేయః = మేలయినదిగా, సునిశ్చితం =
లెస్సగా నిశ్చయింప బడినదో, తత్ = అట్టి, ఏకం = ఒకదానిని, మే =
నాకు, బ్రూహి = చెప్పుము.

తా॥ అర్జునుడు అడుగుచున్నాడు. కృష్ణా! కర్మలయొక్క సన్న్యాసమును
మఱియు, కర్మయోగమును చెప్పుచున్నావు. ఈ రెంటిలో నేది శ్రేష్ఠమో
దానిని చెప్పుము.

వి॥ కృష్ణుడింత విశదముగా చెప్పినను అర్జునునకు కర్మల యొక్క సన్యాసమనగా నేమో, కర్మయోగ మనగా నేమో తెలియలేదు. శ్వాస ప్రత్యగాత్మ బ్రహ్మములలో దేనిపైనైనను నిగా నుంచుటే కర్మయోగము. దీని నాచరించు చుండగా యోగమనియు, ఆచరించుచున్న వానికి యోగియనియు పేరు వచ్చును. కర్మయోగము సిద్ధియైనచో శ్వాసకుండలినీ సంకల్ప మనోబుద్ధి జీవేశ తత్త్వములన్నియు ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మ బ్రహ్మములందు లయమై యొకే బ్రహ్మము మాత్రమే మిగులును. మనలోని దేవునికంటె నితరమైనవి యెన్నియున్నవో అన్నియు తమ వ్యాపారముల మాని జడములై యుండును. ఇట్టి స్థితియే కర్మసన్యాసమనియు, ఈ స్థితిగల మహాత్ముడు సాంఖ్యుడు, జ్ఞాని, బుద్ధియోగి, బ్రహ్మనిర్వాణము నొందినవాడు, కర్మసన్యాసి అని చెప్పబడును.

ప్రారంభమున కర్మయోగము, పరిపక్వమున కర్మసన్యాసమునునగును. ఇట్టి భగవద్బోధను గమనించలేని దోషమున దిక్కుతోచనివాడై కంపము పట్టి కర్మ సన్యాసమును, కర్మయోగమును విడివిడిగా నున్న వనియు, పరస్పర భిన్నములనియు భ్రమించి, యర్జునుడిట్లడుగు చున్నాడు. ఈ రెండింటిలో మోక్షమును కలిగించునదేదో దానిచెప్పుమని పూర్వమడిగినట్లే యింత వినిన పిమ్మట కూడ అడిగెను. న్యసనం న్యాసః. అనుక్షేపణే. న్యసనం = దాచపెట్టుట న్యాసము, సన్యాసము = సం = లెస్సగా బ్రహ్మము నందు అనాత్మకర్మ లనన్నిటిని, న్యాసము = దాచబెట్టుటయే, సన్యాసము = కర్మల దేవునందణగి యుండునట్లు దాచి యుండుటయే కర్మసన్యాసము, ఉపసమీపే నిధాన ముపనిధిః. దుధాజ్ఞే ధారణపోషణయోః, ఉప = సమీపే = బ్రహ్మాంపు సమీపమున, నిధానం = పెట్టుట, ఉపనిధి = న్యాసము, ఇట్లు ఉపనిధి. న్యాసము అనగా అనాత్మ కర్మల బ్రహ్మమున లీనమొనర్చుట యని గ్రహింపవలయును.

శ్రీ భగవానువాచ :

శ్లో॥ సన్న్యాసః కర్మయోగశ్చ నిశ్చేయసకరావృభౌ ।

తయోస్తు కర్మసన్న్యాసాత్ కర్మయోగో విశిష్యతే ॥ 2

సన్న్యాసః, కర్మయోగః, చ, నిశ్చేయసకరౌ, ఉభౌ,
తయోః, తు, కర్మసన్న్యాసాత్, కర్మయోగః, విశిష్యతే ॥

టీక॥ సన్న్యాసః = సన్న్యాసమును, కర్మయోగః+చ = కర్మయోగమును, ఉభౌ = రెండును, నిశ్చేయసకరౌ = మోక్షమును కలుగచేయునని, తయో+తు = ఆ రెంటిలోను, కర్మసన్న్యాసాత్ = కర్మ సన్న్యాసముకంటె, కర్మయోగః = కర్మయోగము, విశిష్యతే = అధికమైనదగుచున్నది.

తా॥ సన్న్యాసమును, కర్మయోగమును నీ రెండును మోక్షమును కలుగ చేయును. ఈ రెంటిలో కర్మసన్న్యాసముకంటె కర్మయోగము శ్రేష్ఠము. బ్రహ్మీనుసంధానము ప్రారంభించినది మొదలు బ్రహ్మమునందు లీనమగు దాక కర్మయోగము. బ్రహ్మమున శ్వాసయును, సంకల్పములును లీనమైన పిమ్మట నున్న బ్రహ్మీనందస్థితియే కర్మసన్న్యాసము. కర్మయోగము యొక్క పరిపక్వస్థితియే కర్మసన్న్యాసము. కర్మయోగమున నిలువకపోయినచో కర్మ సన్న్యాసము లభింపదు.

వి॥ నిశ్చితం అవిచలితం శ్రేయో నిశ్చేయసం. నిశ్చితం = అవిచలితం = నిశ్చితమైన, శ్రేయః = శ్రేయస్సు, నిశ్చేయసం = మోక్షము. కర్మలనన్నిటినీ దేవునందుంచి, తాను దేవునందే లీనమగునట్టి కర్మసన్న్యాసమును, దేవునిలో లీనమగుటకుచేయు ప్రయాణమగు కర్మయోగమును, ఈ కర్మసన్న్యాస కర్మయోగములు రెండును మోక్షమును కలిగించునవియే, మోక్షమార్గములే. ప్రారంభమున సంకల్ప ప్రవాహమును దాటుచు దేవునందు లీనమగుటకు చేయుప్రయాణము కర్మయోగమగును. దేవునిలో లీనమై ప్రయాణమును

ముగించి స్థూలసూక్ష్మకారణ మహా కారణ కర్మలను కైవల్యమునందుంచి దేవుడే తానైయుండుస్థితి కర్మసన్న్యాసయోగము. కర్మసన్న్యాసయోగము మనము చేయునది కాదు. స్వతస్సిద్ధముగనున్నది. పరిపక్వస్థితి. సంకల్ప ప్రవాహమును దాటించు వంతెనవంటి శ్వాస ప్రత్యగ్ బ్రహ్మములపై నిగా యను కర్మయోగమే మనము చేయవలసినది. కుండలినీశక్తిని దాటువఱకు నిగా యుంచవలయును. అవతల తనంతకు తానే హంస ప్రయాణము చేసి దేవునందు లీనమగును. ఇట్లు కర్మసన్న్యాసము కంటె కర్మయోగమునే మనము ముఖ్యముగా ఆచరింపవలసియున్నది. దీనినిబట్టి కర్మసన్న్యాసము కంటె కర్మయోగమే శ్రేష్ఠమని శ్రీకృష్ణు నభిప్రాయము.

శ్లో॥ జ్ఞేయ స్స నిత్యసన్న్యాసీ యో న ద్వేష్టి న కాంక్షతి ।

నిర్ద్వంద్వో హి మహాబాహో! సుఖం బంధాత్ ప్రముచ్యతే ॥ 3

జ్ఞేయః, సః, నిత్యసన్న్యాసీ, యః, న, ద్వేష్టి, న, కాంక్షతి,

నిర్ద్వంద్వః, హి, మహాబాహో!, సుఖం, బంధాత్, ప్రముచ్యతే ॥

టీక॥ మహాబాహో = అర్జునా!, యః = ఎవడు, నద్వేష్టి = ద్వేషించడో, నకాంక్షతి = కోరడో, సః = అతడు, నిత్యసన్న్యాసి = నిత్యమును సన్న్యాసి, (ఇతి = అని), జ్ఞేయః = తెలియతగినది, నిర్ద్వంద్వః = ప్రాణాపానములనబడు ద్వంద్వములు లేనివాడు, సుఖం = అనా యాసముగా, బంధాత్ = బంధము నుండి, ప్రముచ్యతే = లెస్సగా విడువబడుచున్నాడు.

తా॥ ఎవనికి ద్వేషము, కోరికలు లేవో అతడే నిత్యసన్న్యాసి. ప్రాణాపానము లనబడు ద్వంద్వములు లేనివాడు సులభముగా బంధముల నుండి విడువబడును. సుఖదుఃఖములు, లాభనష్టములు, జయాప జయములు, మొదలగు ద్వంద్వములు ప్రాణాపానములకు నామాంతరము లని అశ్వమేధ పర్వమున నున్నది.

వి॥ మనకేది ప్రయోజనకారియని భ్రమించినామో, ఆ లౌకిక ప్రయోజనమున కాటంకము కలిగించువారిని ద్వేషించుట సహజము. పరమ ప్రయోజనమగు బ్రహ్మమునకు సంబంధించిన బ్రహ్మనందము సహజముగ నున్నది. దీనినెవరును అపహరింపలేరు. ఇట్టి బ్రహ్మనందము నొందుటకాటంకకారి మన సంకల్పములే. దేవునివైపు గురిపెట్టినచో సంకల్పములు లయమగును. లౌకికానందములోని భ్రాంతి మనకు లేనందున మనమెవనినీ ద్వేషించుట కవకాశమే లేదు. కోరికల నన్నిటిని సుఖముకొఱకే కోరుచున్నాము. సుఖము బ్రహ్మమే. స్వతస్సిద్ధముగనే యున్నందున కోరికలకోరు పరిస్థితియు మనకు తటస్థింపదు. వ్యవహార దశలో కలిగెడుచిక్కుల తప్పించుకొనుటకును, రాబోవు ఫలితముల సిద్ధింప చేసికొనుటకును లౌకిక ప్రజ్ఞను ప్రయోగించుకొని తెలివిగా, శాంతముగా ప్రవర్తించి, సిద్ధుసిద్ధులందు తగుల్కొనని చిత్తుడవై కార్యముల చేసికొన వలయును. ఇట్లు రాగద్వేషరహితుడును, ఎల్లప్పుడును శ్వాసను, నెఱుకను గురుకీలుపై నుంచి బ్రహ్మములో లీనమయ్యెడు అలవాటునందే యిచ్చగలవా డైనందున సమస్త స్థూలశరీరకర్మలను, సూక్ష్మశరీరకర్మలను హంస చిదాభాసు లతోపాటు దేవునందుంచెడు నిత్యసన్న్యాసియు, ద్వంద్వములన్నియు ప్రాణాపానములకు బదులు పేళ్ళుగనుక రేచకపూరకముల సహజకుంభకో దానమున లీనమొనర్చిన నిర్వ్వందుడును, అనాయాసముగా అధ్యస్తమగు భ్రాంతిజ్ఞాన మిథ్యావిషయములనెడు బంధమునుండి విడువబడిన వాడగును.

శ్లో॥ సాంఖ్యయోగౌ పృథగ్బాలాః ప్రవదంతి న పండితాః ।

ఏకమప్యాస్థిత స్సమ్యక్ ఉభయోర్విందతే ఫలమ్ ॥ 4

సాంఖ్యయోగౌ, పృథక్, బాలాః, ప్రవదంతి, న, పండితాః,
ఏకం, అపి, అస్థితః, సమ్యక్, ఉభయోః, విందతే, ఫలమ్ ॥

టీక॥ బాలాః = చలించువారు, సాంఖ్యయోగో = సాంఖ్యమును, యోగమును, పృథక్ = వేరువేరుగాయున్నవని, ప్రవదంతి = చెప్పుచున్నారు, పండితాః = జ్ఞానులు, నప్రవదంతి = ఇట్లు చెప్పరు, (అనగా రెండును ఎడబాయక కలిసియే యున్నవని జ్ఞానులు చెప్పుదురు.) ఏకం = ఒకదానిని, సమ్యక్ = లెస్సగా, ఆస్థితః+అపి = ఆచరించినవాడుకూడ, ఉభయోః = రెండింటియొక్క, ఫలం = ఫలమును, విందతే = పొందుచున్నాడు.

తా॥ సాంఖ్యమనబడు జ్ఞానమును, బ్రహ్మనిష్ఠయగు కర్మయోగమును ఒకదానికొకటి ఎడబాసియున్నవని చలించువారు చెప్పుదురు, జ్ఞానులిట్లు చెప్పరు. కర్మయోగము నొకదానిని లెస్సగా ఆచరించినవాడు కూడ రెండింటి యొక్క ఫలమును పొందుచున్నాడు. వలత ఇతి బాలాః వలసంచలనే, వలతే = చలించువాడు, ఇతి = కనుక, బాలాః = బాలుడు. బ్రహ్మనిష్ఠ యనబడు కర్మయోగమున చలించునట్టి చపలాత్మకులు బాలురు.

వి॥ దేవునిలో లీనమైనస్థితి సాంఖ్యయోగము. లీనమగుటకు చేయు ప్రయాణము యోగము. వలత ఇతి బాలాః. వలసంచలనే, వలతే = చలించు వాడు, ఇతి బాలుడు. బలతి అల్పాయాసేన బాలాః. బలప్రాణనే, అల్పాయాసేన = అల్పాయాసముచేత, బలతి = బ్రతుకువాడు, బాలుడు. వలతే మూలా బాహుశ్యాద్బాలం, వలసంవరణే మూలబాహుశ్యాత్ = వేళ్ళ బహుశత్యముచే, వలతే = చుట్టుకొనునది, బాలము.

జ్ఞానాగ్నిచే దగ్ధము చేసిన కర్మసంకల్ప ప్రయత్నముగల మహాత్ములు పండితులు. పామరులు సాంఖ్య, కర్మయోగములు పరస్పర భిన్నము లందురు. మహాత్ములిట్లు చెప్పరు. జ్ఞానకర్మయోగములు కలసియే యున్నవని పండితు లందురు. కర్మయోగ పరిపక్వమే జ్ఞానయోగము. ఈ రెంటిలో దేని నాచరించినను ఫలమొక్కటే. చపలచిత్తులకు కర్మయోగము సిద్ధింపని కారణముచే జ్ఞానయోగ, కర్మయోగములు పరస్పర భిన్నములందురు.

కర్మయోగసిద్ధియే సాంఖ్యయోగమగుటచే నియ్యోగద్వయ మొక్కటే యనియు, పరస్పర భిన్నములు కావనియు, ప్రారంభ పరిపక్వములే యని మహాత్ము లనుభవపూర్వకముగ సిద్ధినొంది నిశ్చయించినారు.

శ్లో॥ యత్సాంఖ్యైః ప్రాప్యతే స్థానం తద్వోగైరపి గమ్యతే ।

ఏకం సాంఖ్యం చ యోగం చ యః పశ్యతి స పశ్యతి ॥ 5

యత్, సాంఖ్యైః, ప్రాప్యతే, స్థానం, తత్, యోగైః, అపి, గమ్యతే,
ఏకం, సాంఖ్యం, చ, యోగం, చ, యః, పశ్యతి, సః, పశ్యతి ॥

టీక॥ సాంఖ్యైః = సాంఖ్యులచేత, యత్ = ఏ, స్థానం = స్థానము,
ప్రాప్యతే = పొందబడుచున్నదో, తత్ = ఆ స్థానము, యోగైః+అపి =
కర్మయోగుల చేతకూడ, గమ్యతే = పొందబడుచున్నది, సాంఖ్యం చ =
సాంఖ్యమును, యోగం చ = యోగమును, ఏకం = ఒక్కటిగా, యః =
ఎవడు, పశ్యతి = చూచుచున్నాడో, సః = అతడు, పశ్యతి =
చూచుచున్నాడు.

తా॥ సాంఖ్యులనబడు కర్మసన్న్యాసులే స్థానము నొందుచున్నారో
కర్మ యోగులు కూడ అదే స్థానమునే పొందుచున్నారు. సాంఖ్య,
కర్మయోగమును రెండు నొకటేయని గ్రహించినవాడే తెలిసినవాడు.

వి॥ సాంఖ్యులచేత పొందబడెడు స్థానమే కర్మయోగ మొనరించు
యోగులచేతకూడ పొందబడుచున్నది. శ్వాస ప్రత్యగ్ బ్రహ్మములలో దేనిపై
నిగా నుంచినను కర్మయోగమే, నిగా నుంచినవాడే యోగి. యోగి కర్మయోగ
పరిపక్వముచే సాంఖ్యుడైన జ్ఞానయోగి కనుక సాంఖ్యమును, యోగమును
నొకటే యని యెఱిగినవాడే జ్ఞాని. కర్మయోగమే పరిపక్వమై సాంఖ్యయోగ
మగునని యెవడెఱుంగునో వాడే నిజము నెఱింగినవాడు.

శ్లో॥ సన్న్యాసస్తు మహాబాహో! దుఃఖమాప్తు మయోగతః ।

యోగయుక్తో మునిర్బ్రహ్మ నచిరేణాధి గచ్ఛతి ॥

6

సన్న్యాసః, తు, మహాబాహో!, దుఃఖం, ఆప్తుం, అయోగతః,

యోగయుక్తః, మునిః, బ్రహ్మ, నచిరేణ, అధిగచ్ఛతి ॥

టీక॥ మహాబాహో = అర్జునా!, సన్న్యాసస్తు = సన్న్యాసమన్ననో, అయోగతః = కర్మయోగమనబడు బ్రహ్మనిష్ఠ లేకుండుటవలన, ఆప్తుం = పొందుటకు, దుఃఖం = దుఃఖము, (సాధ్యమేకాదు), యోగయుక్తః = యోగముతో కూడిన, మునిః = ముని, బ్రహ్మ = బ్రహ్మమును, నచిరేణ = శీఘ్రముగా, అధిగచ్ఛతి = పొందుచున్నాడు.

తా॥ యోగములేకుండ సన్న్యాసము సిద్ధింపనే సిద్ధింపదు. యోగయుక్తుడైన ముని త్వరలో బ్రహ్మమును పొందుచున్నాడు. బ్రహ్మమును పొందుటే సన్న్యాసము, సాంఖ్యము, జ్ఞానయోగము, బుద్ధియోగము అని తెలిసికొనుము.

వి॥ దుష్టాని ఖాని ఇంద్రియాణ్యత్రేతి దుఃఖం. అత్ర = దీనియందు, ఖాని = ఇంద్రియాణి = ఇంద్రియములు, దుష్టాని = దుష్టములగును. ఇతి, దుఃఖము, దుర్నిందితం ఖనతి దుఃఖం. ఖను అవధారణే, దుః నిందితం = దుష్టముగా, ఖనతి = భేదపెట్టునది, దుఃఖము.

కర్మయోగము చేతనే సన్న్యాసము నొందగలము. కర్మయోగమే లేకున్నచో సన్న్యాసము నొందలేము. మనలోని దేవునికంటె నితరమైన అనాత్మను, అనాత్మకార్యములను బ్రహ్మము నందుంచి, తాను బ్రహ్మమునందే లీనమగుటకు సన్న్యాసమని పేరు. ఏదో వేషముతో సన్న్యాసమును స్వీకరించి నట్లగు ననుకొనుట తప్పు. అనాత్మను తుడిచివేసినచో మిగిలిన ప్రత్యగాత్మ బ్రహ్మములు తానగుటయే సన్న్యాసము. కర్మయోగయుక్తుడే యోగి.

యోగియైన ముని కర్మయోగముచే శీఘ్రముగ బ్రహ్మమును పొంద గలడు. ఇట్లు బ్రహ్మమును పొందుటకు కర్మయోగమే ప్రధానమైనందున సన్న్యాసముకంటె కర్మయోగమే శ్రేష్ఠమని శ్రీకృష్ణు నభిప్రాయమై యున్నది.

శ్లో॥ యోగయుక్తో విశుద్ధాత్మా విజితాత్మా జితేంద్రియః ।

సర్వభూతాత్మ భూతాత్మా కుర్వన్నపి న లిప్యతే ॥ 7

యోగయుక్తః, విశుద్ధాత్మా, విజితాత్మా, జితేంద్రియః,
సర్వభూతాత్మ, భూతాత్మా, కుర్వన్, అపి, న, లిప్యతే ॥

టీక॥ యోగయుక్తః = యోగముతో కూడుకొన్నవాడును, విశుద్ధాత్మా = పరిశుద్ధ మనస్సుగలవాడును, విజితాత్మా = మనస్సును జయించినవాడును, జితేంద్రియః = ఇంద్రియములను జయించినవాడును, సర్వభూతా = సర్వ ప్రాణికోట్లకును, ఆత్మభూత = ఆత్మస్వరూపమైన, ఆత్మా = ప్రత్యగాత్మ, పరమాత్మల ఏకత్వమైన బ్రహ్మమైనవాడును, కుర్వన్నపి = లోకసంగ్రహ కర్మను చేయుచున్నను, నలిప్యతే = అంటబడడు.

తా॥ యోగమున నిలిచినచో మనస్సు పరిశుద్ధమైన పిమ్మట మనో జయము కలిగి, మరల ఇంద్రియ నిగ్రహమేర్పడి, పిదప ప్రత్యగాత్మయే తానై, ప్రత్యగాత్మ, పరమాత్మల ఏకత్వమైన బ్రహ్మమేతానై, సర్వప్రాణికోట్ల యందును తానే యున్నానని నిశ్చయముగల మహాత్ముడు కర్మచేయుచున్నను ఆ కర్మ ఫలములకు తానంటబడడు.

వి॥ కర్మయోగయుక్తునకు పరిశుద్ధమైన మనస్సు ఏర్పడును. మానస జయము కలుగును. ఇంద్రియ జయము సంభవించును. ప్రత్యగాత్మయే తానగును. పరమాత్మయు, బ్రహ్మమును తానేయగును. బ్రహ్మమే తానైనపుడు సర్వప్రాణులందు తానే యున్నట్లయ్యెను. ఇంతటి యోగ్యత కలిగిన

మహాత్ముడు లోకసంగ్రహకర్మను చేయుచున్నను అట్టికర్మతో నంటక బ్రహ్మమే తానై యుండును. లౌకికమున మునిగినవాడు కర్మయోగమునందు నిలిచినేని యిట్టి పరిణామము నొంది బంధరహితుడగుటచే యోగమే శ్రేష్ఠము.

సన్న్యాసముకూడ కర్మయోగ పరిణామమే కనుక యోగమే శ్రేష్ఠము.

శ్లో॥ నైవ కించి త్కరోమీతి యుక్తో మన్యేత తత్త్వవిత్ ।

పశ్యన్ శృణ్వన్ స్పృశన్ జిఘ్రన్ అశ్నన్ గచ్ఛన్ స్వపన్ శ్వసన్॥ 8

న, ఏవ, కించిత్, కరోమి, ఇతి, యుక్తః, మన్యేత, తత్త్వవిత్,

పశ్యన్, శృణ్వన్, స్పృశన్, జిఘ్రన్, అశ్నన్, గచ్ఛన్, స్వపన్, శ్వసన్॥ 8

శ్లో॥ ప్రలపన్ విసృజన్ గృహ్లాన్ ఉన్మిష నిమిషన్నపి ।

ఇంద్రియాణీంద్రి యార్థేషు వర్తంత ఇతి ధారయన్ ॥

9

ప్రలపన్, విసృజన్, గృహ్లాన్, ఉన్మిషన్, నిమిషన్, అపి,

ఇంద్రియాణి, ఇంద్రియార్థేషు, వర్తంతే, ఇతి, ధారయన్ ॥ 9

టీక॥ తత్త్వవిత్ = తత్త్వవేత్తయైన, యుక్తః = యోగి, పశ్యన్ = చూచుచు, శృణ్వన్ = వినుచు, స్పృశన్ = తాకుచు, జిఘ్రన్ = వాసన చూచుచు, అశ్నన్ = తినుచు, గచ్ఛన్ = నడచుచు, స్వపన్ = నిద్రించుచు, శ్వసన్ = ఊపిరి విడిచి పీల్చుకొనుచు, ప్రలపన్ = మాటలాడుచు, విసృజన్ = మల విసర్జనము చేయుచు, గృహ్లాన్ = చేతితో తీసికొనుచు, ఉన్మిషన్ = కన్నుల తెరుచుచు, నిమిషన్+అపి = కన్నులు మూయుచు నుండినప్పటికిని, ఇంద్రియాణి = ఇంద్రియములు, ఇంద్రియార్థేషు = విషయములందు, వర్తంతే+ఇతి = ప్రవర్తించుచున్నవని, ధారయన్ = నిశ్చయించినవాడై, కించిత్ = కొంచమైనను, న+కరోమి+ఏవ+ఇతి = నేనేమియు చేయుటయే లేదని, మన్యతే = ఎఱుగును.

తా॥ బ్రహ్మవేత్తయైన యోగి జ్ఞానకర్మేంద్రియముల కర్మల నాచరించు చుండియు, ఈ యింద్రియములు తమ తమ కార్యముల చేయుచున్న వనియు, నేను ప్రత్యగాత్మ కనుక నేమియు చేయలేదనియు అనుభవ పూర్వకముగా తెలిసికొనుచున్నాడు.

వి॥ స్థూల సూక్ష్మ కారణ మహాకారణములను దాటినందున నివి యన్నియు వ్యతిరేకములగుచుండగా జాగ్రత్త్వపు సుషుప్తి తురీయ తురీయాతీతము లందును అన్వయమైన ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మ బ్రహ్మములే తాను, తానే బ్రహ్మమునై యున్నానని అనుభవ పూర్వక నిశ్చయముగల మహాత్ముడు యథార్థము నెఱిగినవాడు. తురీయమునుండి తురీయా తీతమును చెందు స్థితిలో నున్న యోగియే యుక్తుడు. భ్రాంతిజ్ఞాన మనబడు చిదాభాస రహితుడై యథార్థమగు బ్రహ్మమే తానని నిశ్చయించిన యుక్తుడు చూచుచు, వినుచు, స్పర్శించుచు, వాసన గ్రహించుచు, తినుచు, పోవుచు, కలవరించుచు, ఊపిరి పీల్చుకొనుచు, మాటలాడుచు, మలమూత్ర విసర్జన మొనర్చుచు, చేతితో స్వీకరించుచు, కన్నుల తెఱచుచు, మూయుచు, నిట్లు జ్ఞానకర్మేంద్రియ వ్యాపారముల చేయుచు, విషయములపై యింద్రియ ములు ప్రవర్తించు చున్నవని, ఈ వ్యాపారములదృశ్యమై యుండగా తాను సాక్షిగా వీక్షించుచు, బ్రహ్మమునే దర్శించుచు యథార్థము నెఱిగిన తత్త్వవేత్తయుక్తత్వములోనుండి తానేమియు చేయలేదని నిశ్చయముతో నుండును. ప్రహ్లాదుడును యింద్రియ వ్యాపారము లందుండియు ప్రపంచమును మఱచెనని “శా॥ పానీయంబులు” అనెడు పద్యము నందున్నది. జ్యోతిని శిరమునందెత్తుకొని సంగీత నృత్యాభినయాదుల చేయుచు తన దృష్టిని జ్యోతిపైననే యుంచినట్లు బ్రహ్మ వేత్తయు యింద్రియ వ్యాపారములందుండియు బ్రహ్మమే తానై ప్రపంచమును మఱచి యుండెడు యుక్తత్వముతో నుండును.

శ్లో॥ బ్రహ్మణ్యాధాయ కర్మాణి సజ్గం త్యక్త్వా కరోతి యః ।

లిప్యతే న స పాపేన పద్మపత్ర మివాంభసా ॥

10

బ్రహ్మణి, ఆధాయ, కర్మాణి, సంగం, త్యక్త్వా, కరోతి, యః,
లిప్యతే, న, సః, పాపేన, పద్మపత్రం, ఇవ, అంభసా ॥

టీక॥ యః = ఎవడు, కర్మాణి = కర్మలను, బ్రహ్మణి = బ్రహ్మమునందు, ఆధాయ = ఉంచి, సంగం = ఆసక్తిని, త్యక్త్వా = విడిచి, కరోతి = చేయు చున్నాడో, సః = అతడు, అంభసా = నీటియందున్న, పద్మపత్రం+ఇవ = తామరాకువలె, పాపేన = పాపముచేత, నలిప్యతే = అంటబడదు.

తా॥ ఎవడు సమస్త కర్మలను బ్రహ్మనందుంచి ఆసక్తిని విడిచి చేయు చున్నాడో, అతడు నీటిచే తామరాకంటనట్లు పాపముచే అంటబడదు. కర్మ లన్నియు శ్వాస సంకల్పముచేతనే చేయుచున్నాము. ఈ రెంటిని బ్రహ్మవలోకనముచే లీనముచేసినచో కర్మలన్నిటిని బ్రహ్మమునందుంచి నట్లగును. బ్రహ్మనందము నొందినచో విషయాసక్తి వదలును. విషయము లందు సుఖమున్నదనుకొనియే విషయాసక్తి యుండెను. మహోన్న తమయిన బ్రహ్మనందము నొందినచో విషయాసక్తి సహజముగానే వదలును.

వి॥ శ్వాస సంకల్పములచే స్థూలశరీర కర్మలను, మహాకారణముచే సూక్ష్మ కారణ శరీరకర్మల చేయుదుము. మహాకారణము కైవల్యమున లీనమైనచో సర్వకర్మలను బ్రహ్మమునందుంచినట్లగును. బ్రహ్మనందము నొందినచో విషయాసక్తి వదలును. ఇట్లు కర్మలను బ్రహ్మము నందుంచి, విషయాసక్తిని వదలి కర్మలను చేసినను అంటడు. తామరాకుపై నొక యంగుళమెత్తు నీరున్నను అయ్యాకు నీటినంటని విధమున దేవునందు లీనమై బ్రహ్మనందము నొందునతడు కర్మల చేసినను తగుల్గొనడు.

శ్లో॥ కాయేన మనసా బుద్ధ్యా కేవలై రింద్రియై రపి ।

యోగినః కర్మ కుర్వంతి సజ్గం త్యక్త్వా ॥ ౧౧

కాయేన, మనసా, బుద్ధ్యా, కేవలైః, ఇంద్రియైః, అపి,
యోగినః, కర్మ, కుర్వంతి, సంగం, త్యక్త్వా, ఆత్మ శుద్ధయే ॥

టీక॥ యోగినః = ఆత్మావలోకన మనబడు కర్మయోగము చేయువారు,
కాయేన = స్థూల శరీరముచేతను, మనసా = మనస్సుచేతను, బుద్ధ్యా =
బుద్ధిచేతను, కేవలైః, ఇంద్రియైః = కేవల ఇంద్రియములచేతను, సంగం
= విషయాభిలాషను, త్యక్త్వా = విడిచి, ఆత్మశుద్ధయే = ఆత్మశుద్ధికొఱకు,
కర్మ = కర్మయోగమును, కుర్వంతి = చేయుచున్నారు.

తా॥ కర్మయోగులు స్థూలశరీరముచేతను, మనస్సనబడు మలినాంతః
కరణముచేతను, బుద్ధియనబడు నిర్మలాంతఃకరణముచేతను, కేవల జ్ఞాన
కర్మేంద్రియములచేతను, విషయాసక్తిని వదిలి ఆత్మశుద్ధికొఱకు బ్రహ్మవలోకన
మనబడు కర్మయోగమును చేయుచున్నారు.

వి॥ కాయం- స్వల్పాంగుళ్యోర్మాలే కాయం. స్వల్పాంగుళ్యోః =
చిటికెన వ్రేలు, దర్భవ్రేలు వీని మొదట, కాయం = ఋషిత్వముండును,
కః ప్రజాపతిర్దేవ తా ౨ స్య కాయం. కః = ప్రజాపతిర్దేవతా = ప్రజాపతి
దేవత. అస్య = ఈ దేవతకు సంబంధించినది, కాయం = కాయము =
ఋషిత్వము. చీయతే అవయవైరితి కాయః. చిజ్ చయనే. అవయవైః
= అవయవములచే, చీయతే = కూర్చబడునది, ఇతి, కాయః = శరీరము,
మన్యతే అనేనేతి మనః. మనజ్ఞానే, అనేన = దీనిచే, మన్యతే =
ఎఱుగబడును, ఇతి = కనుక, మనః = మనస్సు, బుద్ధ్యతే అనయేతి
బుద్ధిః, బుధ అవగమనే, అనయా = దీనిచే, బుద్ధ్యతే = ఎఱుగబడును,
ఇతి, బుద్ధి, ఇంద్రస్య ఆత్మనః లింగం ఇంద్రియం. ఇంద్రస్య = ఆత్మనః =
ఆత్మకు, లింగం = జ్ఞాపకము, ఇంద్రియము. ఇంద్రస్య ఆత్మన ఇదం

ఇంద్రియం. ఇంద్రస్య = ఆత్మనః = ఆత్మయొక్క, ఇదం = సంబంధము, ఇంద్రియము.

స్థూలశరీరమనెడు ఋషి తీర్థమగు బ్రహ్మపీఠమనుపించుకొను నాపోస్థానముచేతను, మలిన సూక్ష్మశరీరమగు మనసుచేతను, నిర్మల సూక్ష్మ శరీరమగు బుద్ధిచేతను ఆత్మయున్నదని గుర్తించుటకు హేతువులై, లింగములైన యింద్రియములచే యోగులు విషయాసక్తిని వదలి ఆత్మశుద్ధి కొఱకు కర్మయోగ మొనరించుచున్నారు. శరీరేంద్రియ మనోబుద్ధులు బ్రహ్మమును సమీపించు కొలది శుద్ధములై, శుద్ధసాత్విక వృత్తి గలవియై బ్రహ్మమున లీనమగుచుండును. ఇవి లీనమగుచుండగా ప్రత్యగాత్మ శుద్ధబ్రహ్మమగుచుండును.

శ్లో॥ యుక్తః కర్మఫలం త్యక్త్వా శాంతిమాప్నోతి నైష్ఠికీమ్ ।

అయుక్తః కామకారేణ ఫలే సక్తో నిబధ్యతే ॥

12

యుక్తః, కర్మఫలం, త్యక్త్వా, శాంతిం, ఆప్నోతి, నైష్ఠికీమ్,
అయుక్తః, కామకారేణ, ఫలే, సక్తః, నిబధ్యతే ॥

టీక॥ యుక్తః = యోగి, కర్మఫలం = కర్మఫలమును, త్యక్త్వా = విడిచి, నైష్ఠికీం = బ్రహ్మనిష్ఠచే కలిగిన, శాంతిం = శాంతిని, ఆప్నోతి = పొందుచున్నాడు, అయుక్తః = కర్మయోగమున నిలువనివాడు, కామకారేణ = కోరికలచే ప్రేరేపింపబడి, ఫలే = కార్యములయొక్క ప్రయోజనమునందు, సక్తః = ఆసక్తుడయి, నిబధ్యతే = బంధింపబడుచున్నాడు.

తా॥ కర్మయోగికి బ్రహ్మనందము లభించుటచే తృప్తి నొందియుండును. కనుకనే తుచ్ఛములగు కర్మఫలములపై ఆసక్తిని వదలియుండును. ఇట్టివారు బ్రహ్మనిష్ఠా సంబంధమైన చిత్తోపరతి అనబడు పరమశాంతిని పొందుదురు. ఎవరు కర్మయోగమున శ్రద్ధగా నిలువరో, కర్మయోగము నాచరింపరో,

వారు కోరికలచే ప్రేరేపింపబడి, చేసిన కార్యములచే కలిగిన ప్రయోజనములం దాసక్తులై, అట్టి కార్యఫలములకు సంబంధించిన సంకల్ప నిర్మిత ఊహో ప్రపంచమున బంధింపబడుచున్నారు.

వి॥ శ్వాసయు సంకల్పములు అణగిపోయినవి. తెలివియు, బ్రహ్మీ నందమును, మిశ్రముగ గోచరించుచున్నవి. తన్మయత్వమును, నెఱుకయు నున్నది. చిదాభాసత్వము లయించుచు, బ్రహ్మము మాత్రమే మిగిలెడు కీలులోనున్నాము. ఇట్టి స్థితికి తురీయమనిపేరు. తురీయస్థుడే యుక్తుడు. సూక్ష్మశరీరమే గోళకముల ద్వారమున బహిర్ముఖవృత్తులతో కూడుకొనినపు డింద్రియములను పేర ప్రమాణములగును. ఈ ప్రమాణములు ధరించెడు విషయాకారములే ప్రమలు. ప్రమలకే ఫలములని పేరు. యుక్తుడు కర్మఫలమును విడిచి బ్రహ్మనిష్ఠ పరిపక్ష్వమైనప్పటి శాంతిని పొందుచున్నాడు. గురుకీలులో నిలువక, తురీయమునుకూడ పొందని బహిర్ముఖవృత్తులతో కూడిన అయుక్తుడు కోరికలచే ప్రేరేపింపబడి ప్రమలయందాసక్తుడై, జ్ఞేయమగు అనాత్మజ్ఞాన బంధమున కట్టివేయబడును.

శ్లో॥ సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్యైత స్తే సుఖం వశీ ।

నవద్వారే పురేదేహీ నైవకుర్వన్ కారయన్ ॥

13

సర్వకర్మాణి, మనసా, సన్న్యస్య, ఆస్తే, సుఖం, వశీ,

నవద్వారే, పురే, దేహీ, న, ఏవ, కుర్వన్, న, కారయన్ ॥

టీక॥ వశీ = ఇంద్రియనిగ్రహము కలవాడు, మనసా = మనస్సుచేత, సర్వకర్మాణి = సమస్తకర్మలను, నవద్వారే = తొమ్మిది ద్వారములుగల, పురే = పట్టణము వంటి, దేహీ = దేహమునందు, సన్న్యస్య = విడిచిపెట్టి, న+ ఏవ+కుర్వన్ = బొత్తిగాచేయనివాడై, న+కారయన్ = చేయింపనివాడై, సుఖం = ఆనందముగా, ఆస్తే = ఉండును.

తా॥ కర్మయోగమున ఇంద్రియ మనంబులను తన స్వాధీనము చేసికొన్న మహాత్ముడు సమస్త కర్మలను నవద్వారపురమగు స్థూలశరీరము నందుంచి, ప్రత్యగాత్మ స్వరూపుడేతానై, ఏమియుచేయక, చేయింపక బ్రహ్మానంద స్వరూపుడై యుండును.

వి॥ పుట్టినప్పటినుంచి ఇంద్రియమనంబులు విషయలోలత వ్యాపారముల చేయనలవడి తుదకు స్వభావసిద్ధమై యున్నవి. అటులనే గురుకీలులో నిలిచి బ్రహ్మానందానుభవము నొందుట కలవడినచో తుదకు సహజముగా బ్రహ్మానందము నొందు స్వభావమేర్పడును. బ్రహ్మానందానుభవ ఇంద్రియ మనోబుద్ధులను తన వశమున నుంచుకొను యోగ్యత కలిగి యుండును. ఇట్టి మహాత్ముడే వశి. అంతఃకరణము గోళకముల ద్వారమున బహిర్ముఖవృత్తులతో కూడినపుడు ఇంద్రియములనబడును. వశి తన మనస్సుతో సర్వేంద్రియ వ్యాపారములను నవద్వారపట్టణమగు స్థూలశరీరమునందే యణగియుండునట్లు చేయగలడు. అంతఃకరణ మంతర్ముఖమై బ్రహ్మమున లీనమగునపుడు జడమగుటచే వ్యాపారము లన్నియు లయమగును. ఇట్లు శరీరమున సర్వవ్యాపార రహితస్థితి ననుభవించుచు, నెట్టి కర్మలను చేయనివాడై, అనాత్మతో చేయించనివాడై బ్రహ్మానందమున తన్మయత్వముతో నుండును.

శ్లో॥ న కర్తృత్వం న కర్మాణి లోకస్య సృజతి ప్రభుః ।

న కర్మ ఫల సంయోగం స్వభావస్తు ప్రవర్తతే ॥

14

న, కర్తృత్వం, న, కర్మాణి, లోకస్య, సృజతి, ప్రభుః,

న, కర్మఫల సంయోగం, స్వభావః, తు, ప్రవర్తతే ॥

టీక॥ ప్రభుః = ప్రభువైన ఆత్మ, లోకస్య = లోకమునకు, కర్తృత్వం = కర్తృత్వమును, నసృజతి = సృజించుచుండలేదు, కర్మాణి = కర్మములను, న సృజతి = సృజించుచుండలేదు, కర్మ ఫల సంయోగం = కర్మఫలముల

యొక్క కూడికను, నస్పృజతి, స్వభావః+తు = స్వభావమే, ప్రవర్తతే = ప్రవర్తించుచున్నది.

తా॥ బ్రహ్మము ప్రపంచమునకు కర్మత్వమునుగాని, కర్మలనుగాని, కర్మ ఫలముల కూడికనుగాని, సృజింపలేదు. స్థూల సూక్ష్మాత్మికయగు ఈ ప్రపంచము తన స్వభావముచేతనే కర్మత్వమునందును, కర్మలందును, కర్మఫలముల సంయోగమునందును ప్రవర్తించుచున్నది.

వి॥ స్వస్వభావః స్వభావః, స్వ = తనయొక్క, భావః = భావము, స్వభావము, భవతీతి చ భావః, భవతి = పుట్టునది, పుట్టుట, ఇతి, భావము = అభిప్రాయము, క్రియస్వభావము, ప్రభవతి సమర్థో భవతీతి ప్రభుః, భూసత్తాయాం. ప్రభవతి = సమర్థోభవతి = సమర్థుడగువాడు ప్రభువు. ప్రభుః = ప్రభువైన ఆత్మ, లోకస్య = జన సమూహమునకు, కర్మత్వం = కర్తగా నుండునట్టి యోగ్యతను, కర్మాణి = కర్మలను, కర్మఫలసంయోగం = ఇంద్రియ వ్యాపారములనుండి యేర్పడు ప్రమలతోడి కూడికను, నస్పృజతి = సృజింపలేదు.

స్థూల సూక్ష్మకారణ మహాకారణములు జడములు. ఈ జడములకు కర్మత్వముగాని, క్రియలచేయు శక్తిగాని, ప్రమలతో కూడి యుండు యోగ్యత కాని సహజముగ లేదు. తమ తమ యోగ్యతకొలది యనాత్మకుగల యోగ్యతానుసారము చైతన్యశక్తినిపొంది తమ తమ వ్యవహారములలో ప్రవర్తించినట్లు మోహపడుచున్నాము. ఇయ్యనాత్మ సహజముగ నేమియు చేయలేదు. త్రిగుణసృష్టి యగుచున్నందున తమో రజస్సత్త్వ గుణములనుబట్టి తమ తమ భావములచే చైతన్యము నొంది, తమ తమ స్వభావమునుబట్టి యియ్యనాత్మ తమ తమ వ్యవహారముల చేసుకొను చున్నవని తలంచునట్టి భ్రాంతి జ్ఞానమేర్పడునట్లు ప్రవర్తించుచున్నది.

శ్లో॥ నా దత్తే కస్యచిత్పాపం న చైవ సుకృతం విభుః ।

అజ్ఞానే నావృతం జ్ఞానం తేన ముహ్యంతి జంతవః ॥ 15

న, ఆదత్తే, కస్య చిత్, పాపం, న, చ, ఏవ, సుకృతం, విభుః,
అజ్ఞానేన, ఆవృతం, జ్ఞానం, తేన, ముహ్యంతి, జంతవః ॥

టీక॥ విభుః = బ్రహ్మము, కస్యచిత్ = ఒకానొక జీవునియొక్క,
పాపం = పాపమును, నాదత్తే = గ్రహించుచుండలేదు, సుకృతంచ =
పుణ్యమునుగూడ, న+ఆదత్తే+ఏవ = గ్రహింపనే గ్రహింపదు, అజ్ఞానేన
= అజ్ఞానముచేత, జ్ఞానం = జ్ఞానము, ఆవృతం = ఆవరింపబడిన, తేన
= ఆ యజ్ఞానముచేత, జంతవః = జీవులు, ముహ్యంతి = మోహము
నొందుచున్నారు.

తా॥ బ్రహ్మము ఒకానొక జీవుని పుణ్యపాపములను గ్రహించదు.
అజ్ఞానముచే జ్ఞాన మావరింపబడి యున్నందున జీవులు మోహము
నొందుచున్నారు. సూక్ష్మశరీర చలనముచే అజ్ఞానమనెడు ఆవరణ
మేర్పడును.

వి॥ దేవుడెవని పాపమునుగాని, పుణ్యముగాని స్వీకరింపదు.
అనాత్మ జ్ఞానముచే ఆత్మజ్ఞాన మావరింపబడినది. అయ్యనాత్మ
జ్ఞానముచే ఉన్నదున్నట్లు గ్రహింపక ప్రజలు విపరీతజ్ఞానమును
కలిగియున్నారు. అనాత్మ వస్తువులే స్వయముగా వ్యవహరించు
చున్నవనియు, జీవులే స్వర్గనరకముల నొందుచున్నారనియు, జనన
మరణముల నొందుచున్నారనియు, నిట్లెన్నెన్నో విధములైన మోహముచే
బ్రాంతి నొందుచున్నారు. యథార్థజ్ఞానముచే బ్రహ్మము నెఱిగినవారు
జడమగు అనాత్మ లేనేలేదనియు, బ్రహ్మముకంటే వేఱుగా నెద్దియు
లేదనియు, జగద్ బ్రహ్మైక్యవిచారము, జీవబ్రహ్మైక్య విచారము,
జీవేశ్వరైక్యవిచారము గురువులచే సంపాదించ బడినవారు
బాధసామానాధికరణ్య జ్ఞానముచే ముఖ్యసామానాధికరణ్యమగు

నేకార్థత్వముగలవారై జీవన్ముక్తు లగుచున్నారు. జంతువులవంటి మానవ జీవులు మోహబద్ధులగుచున్నారు.

శ్లో॥ జ్ఞానేన తు తదజ్ఞానం యేషాం నాశిత మాత్మనః ।

తేషా మాదిత్యవత్ జ్ఞానం ప్రకాశయతి తత్పరమ్ ॥ 16

జ్ఞానేన, తు, తత్, అజ్ఞానం, యేషాం, నాశితం, ఆత్మనః,
తేషాం, ఆదిత్యవత్, జ్ఞానం, ప్రకాశయతి, తత్పరమ్ ॥

టీక॥ ఆత్మనః = ఆత్మయొక్క, జ్ఞానేన = జ్ఞానముచేత, యేషాం = ఎవరియొక్క, తత్ = ఆ ఆవరింపబడిన, అజ్ఞానం = అజ్ఞానము, నాశితం = నశింపచేయబడినదో, తేషాం = వారియొక్క, తత్పరం = అయ్యజ్ఞానమున కంటె వేరైన, జ్ఞానం = జ్ఞానము, ఆదిత్యవత్ = సూర్యునివలె, ప్రకాశయతి = ప్రకాశింపచేయును.

తా॥ ఇట్లావరింపబడిన యజ్ఞానము బ్రహ్మజ్ఞానముచే నశింపబడును. ఎవరి కైతే బ్రహ్మజ్ఞానముచే అజ్ఞానము నశింపబడి యున్నదో, వారియొక్క జ్ఞానము వారిని సూర్యునివలె ప్రకాశింపచేయును. ఏవిధమైన సంశయము లేకుండ వారు ప్రకాశింతురు.

వి॥ అంతర్ముఖవృత్తిచే ప్రత్యగాత్మ జ్ఞేయమై బ్రహ్మజ్ఞానము కలిగినచో అనాత్మజ్ఞానము నశించును. బహిర్ముఖవృత్తులతో కలిగిన అనాత్మ జ్ఞానమే అజ్ఞానము. ఇయ్యజ్ఞానముచే ప్రత్యగాత్మ ఆవరింపబడినది. అంతర్ముఖ వృత్తి వలన సంకల్పరాహిత్య మేర్పడుటచే దోషికలుండనే యుండవు. కనుక ఆవరణ భంగమై యుండును. ఆవరింపబడిన అజ్ఞానమెప్పుడు బ్రహ్మజ్ఞానముచే భంగమయ్యెనో, అప్పుడే రాహువుచే విడువబడిన సూర్యునివలె బ్రహ్మము ప్రకాశించును. అనాత్మకంటె ఆత్మవేఱు. అనాత్మజ్ఞాన మెప్పుడు లేదో బ్రహ్మజ్ఞాన ముండును. బ్రహ్మజ్ఞాన మెప్పుడు లేదో అపుడనాత్మ జ్ఞేయ మగుచుండును.

శ్లో॥ తద్బుద్ధయ స్తదాత్మాన స్తన్నిష్ఠా స్తత్పరాయణాః ।

గచ్ఛన్త్య పునరావృత్తిం జ్ఞాన నిర్ఘాత కల్మషాః ॥

17

తత్, బుద్ధయః, తత్, ఆత్మానః, తత్, నిష్ఠాః, తత్, పరాయణాః,
గచ్ఛంతి, అపునరావృత్తిం, జ్ఞాన నిర్ఘాత కల్మషాః ॥

టీక॥ తత్+బుద్ధయః = ఆ బ్రహ్మమునందే బుద్ధిగలవారును,
తత్+ఆత్మానః = ఆ బ్రహ్మమునందే మనస్సుగలవారును, తత్+నిష్ఠా =
ఆ బ్రహ్మమునందే, నిష్ఠగలవారును, తత్+పరాయణాః = ఆ బ్రహ్మమునందే
ఆసక్తి గలవారును, జ్ఞాననిర్ఘాత కల్మషాః = జ్ఞానముచే పోగొట్టబడిన
పాపములు కలవారును, అపునరావృత్తిం = మరల తిరిగిరాని స్థితిని,
గచ్ఛంతి = పొందుచున్నారు.

తా॥ బుద్ధి బోధించునది, మనస్సు విని సంకల్పించునది, అహంకార
మనబడు జీవుడు బ్రహ్మనిష్ఠయందు నిలుచువాడు, బ్రహ్మనందమునందాసక్తి
చిత్తమునకు తురీయమున కలుగును. కైవల్యమనబడు తురీయాతీతము
నొందునట్టి జ్ఞానముచే పాపములు దగ్ధమగును.

వి॥ బుద్ధిచే బ్రహ్మబోధ చేయువారును, మనస్సుచే బ్రహ్మబోధను
వినునట్టి సంకల్పము కలవారును, బ్రహ్మనిష్ఠయందభిమానము కలవారును,
బ్రహ్మనందము నందాసక్తి గల చిత్తము కలవారును, బ్రహ్మమే తానై
కైవల్యమున పాపములను దగ్ధము చేసినవారును మరల అజ్ఞానములో
పడనట్టి మోక్షమును పొందుచున్నారు.

ఆపోస్థానమున బుద్ధి నిలిచి బోధించును. నిర్మలమైన సూక్ష్మ
శరీరము బుద్ధి బ్రహ్మమును తానుపొంది, యితరులును బ్రహ్మములో
లీనమగు నుద్దేశముతో, బుద్ధి బ్రహ్మమునే బోధించునలవాటు నెక్కువ
చేయ వలయును. విని సంకల్పించునది మనస్సు. ఆకాశస్థానమున

నిలిచి మనస్సు వినును. లౌకిక విషయములకు చెవిని నివ్వక సద్గురుబోధకు చెవి నిచ్చినచో మనస్సు బ్రహ్మసంబంధాంశముల శ్రవణమొనర్చు నభ్యాసము కలిగియుండును. నియతా స్థితిర్నిష్ఠా, నియతా = నియమింపబడిన, స్థితిః = నిలుకడ, నిష్ఠా,

బ్రహ్మమునందు నిలుకడగా నియమించిన స్థితికి బ్రహ్మనిష్ఠ యనిపేరు. బ్రహ్మనిష్ఠ పరిపక్వస్థితిని పొందుచుండగా అహంకార మమకారములును, నవిద్యా మాయలును, జీవేశతత్త్వములును లయ మగుచు తుదకు బ్రహ్మము మాత్రమే మిగులును. కనుక బ్రహ్మనిష్ఠ యందభిమానము కలిగి యుండ వలయును. అగ్నిస్థానమగు కారణము నందహంకారుని చెప్పవలయును. బ్రహ్మనిష్ఠ సిద్ధించుచుండగా నియ్యహం కారుడే జీవేశులుగామాటి తుదకు ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మలకంటె వేఱుగాని బ్రహ్మమగును, మోహమున మునిగినపుడు సోఽహంభావమున నుండలేము. బ్రహ్మానందాసక్తులమై సోఽహమున శ్రద్ధాసక్తులమైతిమేని అచటి యీశ్వరత్వములోని మాయను సహితము దాటి శుద్ధబ్రహ్మ మగుదుము. మహాకారణములో తురీయ మార్గమున పృథివీస్థానమున నుండుటే బ్రహ్మపరాయణత్వము. ఇట్లు స్థూల సూక్ష్మ కారణ మహాకారణము లందున్నచో బుద్ధి మానసాఽహంకార చిత్తములను బ్రహ్మమువైపు త్రిప్పినచో కైవల్యప్రాప్తి కలుగును. అపుడు బ్రహ్మజ్ఞానముచే పాపములు దగ్ధమగును. దేవుడే తాను, తానే దేవుడగుట వలన మరల జన్మములేని స్థితి కలుగును. (ఈ శ్లోకార్థమునే ఈ దిగువ శ్లోకము వివరించుచున్నది.)

శ్లో॥ విద్యా వినయ సంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని ।

శుని చైవ శ్వపాకే చ పణ్డితా స్సమదర్శినః ॥

18

విద్యా వినయ సంపన్నే, బ్రాహ్మణే, గవి, హస్తిని,

శుని, చ, ఏవ, శ్వపాకే, చ, పండితాః, సమదర్శినః ॥

టీక॥ విద్యావినయసంపన్నే = విద్య, వినయముగల, బ్రాహ్మణే = బ్రాహ్మణు నందును, గవి = గోవునందును, హస్తిని = ఏనుగునందును, శుని+చ = కుక్కయందును, శ్వపాకే+చ = కుక్కను భక్షించువానియందును, పండితాః = పండితులు, సమదర్శినః = సమముగా చూచువారు.

తా॥ విద్యయును, వినయమును గల బ్రాహ్మణునందును, గోవు నందును, ఏనుగునందును, కుక్కయందును, కుక్కను భక్షించువాని యందును పండితులు సమముగా చూచువారు.

వి॥ బ్రాహ్మణుడు - బుద్ధియే బ్రాహ్మణుడు, బోధించునది బుద్ధి, విద్యావంతుడే బోధించును. బోధింపలేని విద్యయుండియు నిరర్థకమే. విద్యకుతగిన వినయము, మృదుభాష కలిగియుండుట వలన బుద్ధిమంతు డందురు. కనుక స్థూలమనబడు ఆపోస్థానమే బ్రాహ్మణుడు.

గచ్ఛతి గమ్యత ఇతివాగౌః, గమ్ గతౌ, గచ్ఛతి = పోవునది, గమ్యత = పొందబడునది, ఇతి = కనుక, గౌః = గోవు, విషయములపై యింద్రి యములద్వారా బాహ్యమునకు పోవునట్టియు, బ్రహ్మనిష్ఠద్వారా మోక్షము నొందునట్టియు మనస్సే గోవు. ఆకాశస్థానమే మనోస్థానము. హన్యతే జ్ఞానమనేన హస్తః, హనహింసా గత్యో హస్తో అస్యాస్తీతి హస్తీ, అనేన = దీనిచేత, జ్ఞానం = జ్ఞానము, హన్యతే = కొట్టివేయబడును, కనుక, హస్తః = హస్తము, అస్య = దీనికి, అస్తి = కలదు, ఇతి = కనుక, హస్తి = హస్తి, అజ్ఞానము కలది అహంకారము.

‘అవిద్యయా మృత్యుంతీర్త్వా’ అని ఈశావాస్యోపనిషత్, నేను మోక్షము నొందవలెననెడు అవిద్యచేత మృత్యువును దాటవలెననుట, కారణశరీరము నకే అజ్ఞానమని పేరు. అగ్నిస్థానమే అహంకారుని స్థానము. శునతి ఇత స్తతో గచ్ఛతీతి శునకః, శునగతౌ, ఇతస్తతః = ఇటు, అటు,

శునతి = తిరుగునది, శునకః = కుక్క, మనము నిండించునపుడు, శరీరమనెడు గృహమును కాచుకొని యుండునట్టి శ్వాస, ప్రతికూల సమయమున శబ్దించునట్టి ఎఱుకయు గలసిన మహాకారణమే కుక్క పృథివీస్థానమున మహాకారణమును ఏడవ యలయందు వివరించితిని.

ఇటు అనగా ప్రపంచమునందును, అటు అనగా బ్రహ్మమునందును సంచరించునట్టి మహాకారణమే కుక్కయని గ్రహింపవలెను. కుక్కను వండుకొను వాడెవడును భూమండలమునలేడు. కుక్కను చిఱుతపులి తినునే గాని మనుజులు తినరు. మహాకారణ మనబడు కుక్కను కైవల్య స్థానమున పక్షము చేసికొను మహానుభావుడే శ్వపాకుడు. వేమనయోగియును “కుక్కదిన్నవాడు గురులింగ జంగంబు” అని చెప్పెను. ఇదే అధ్యాయమున పై 17వ శ్లోకార్థమే యీ శ్లోకము. స్థూలసూక్ష్మ కారణమహాకారణ కైవల్యమును సమముగా చూచువారు పండితులని అర్థము. బ్రహ్మ నిష్ఠయందు కైవల్యమున నిలిచి నపుడు స్థూలసూక్ష్మ కారణ మహాకారణ వ్యవహారమేమియు సాగక లీనమైయుండును. ఇట్టి స్థితియే సమదర్శనము. సర్వప్రజలు ఇట్టి స్థితిని పొంది పండితులగుటకు ప్రయత్నింపవలయును.

పాంచభౌతిక స్థూలశరీర చలనముచేతను, స్థూలస్థానమగు నాపోఽస్థానంపు పలుకులచేతను వినయమును కనబఱచవచ్చును. ఇయ్యాపోస్థాన స్థితబుద్ధిచే విద్యాబలమును తెలుపవచ్చును. బ్రహ్మణి నిష్ఠావత్సాత్ బ్రాహ్మణః. బ్రహ్మణి = బ్రహ్మమునందు, నిష్ఠావత్సాత్ = నిష్ఠగలవాడగుట వలన, బ్రాహ్మణుడు, గురుకీలులో గూర్చున్నప్పుడు భూమ్ముదకాగ్ని వాయుగగనాత్మక హంసను, పిమ్మట అహంకార మహదవ్యక్త తత్త్వ శబలబ్రహ్మములను క్రమక్రమముగా లయము చేసికొనుచు కట్టకడకు బ్రహ్మముమాత్రమే మిగులును. పరబ్రహ్మ పీఠమున పంచభూతములును, బ్రహ్మపీఠమున అహంకార తత్త్వాదులను లయము

చేసికొను బ్రహ్మ నిష్ఠత్వము సద్యోజాత ముఖమునందే కలుగుచున్నందున స్థూలమున విద్యావినయ సంపన్న బ్రాహ్మణుని చెప్పవలయును. అహంకార మహదవ్యక్త శబల బ్రహ్మముల దగ్ధముచేయు జ్ఞానాగ్ని బ్రహ్మ పీఠమునందున్నందున జ్ఞానయజ్ఞ మొనరించు బ్రాహ్మణత్వమును ఆపోస్థానమున చెప్పవలయును. పశ్చిమ మార్గమున పయనించుచు ఆజ్ఞానహస్రాఠ శిఖాహృదయ కమల కర్ణికా పశ్చిమ చక్రములదాటి కైవల్యమునొందు బుద్ధి చేసిన ప్రయాణము సుషుమ్న. ఇట్లు సుషుమ్నయందు ప్రయాణము చేయుటయే విద్య. ఇట్టి బుద్ధిగలవాడే విద్యావంతుడు. ఇట్టివిద్య ఆపోస్థానమున గలదు. నీరుండుచోటనే బ్రాహ్మణుడు నివసించును. వాక్కున కథిదేవత అగ్ని. జ్ఞానాగ్ని యిచట గలదు. అగ్నిని రక్షించుకొనుచు హోమముచేయు స్థాన మాపోస్థానమే.

గోవు - గచ్ఛతి గమ్యత ఇతిగోః, గమేత్ గతౌ, గచ్ఛతి = గమ్యతే = పోవునది, పొందునది, ఇతి = కనుక, గోః = గోవు = స్వర్గము, వాక్కు నేత్రము, నీరు, గచ్ఛతి స్వస్థానమితి గోః, స్వస్థానం = ఉనికిపట్టును గూర్చి, గచ్ఛతి = పోవునది, గచ్ఛతి సుచిర మితి గోః = సుచిరం = తిన్నగా, గచ్ఛతి = నడచునది, గోవు, లౌకికమునందు మనస్సు పోవుచునేయుండును. పారమార్థికము నందుతిన్నగా నడచుచు తుదకు తన యునికిపట్టు కైవల్యమును చెందునది మనస్సనెడు గోవు. నీరెట్లు సొట్టగా నడచునో యటులనే మనస్సు దేవుని మార్గమున సూటిగా నడవక వక్రమార్గమున నడచును. ఆకాశస్థానమున మనసుగలదు. విని సంకల్పించునది మనసు. వేదాంతమార్గమున నూతన సంకల్పము లుదయించుటకు వినికిడియే ముఖ్యము. ఇట్టి మనస్సు బ్రహ్మమున లీనమయ్యేనేని కామధేనువగును. వినికిడిచే జ్ఞాననేత్రముగ పరిణమించునది మనస్సు. వినిన అంశముల శబ్దించునది స్వాంతము. మనస్సున్నంత వరకు స్వర్గనరకముల ననుభవించుము. కనుక సూక్ష్మమునందలి మనస్సు గోవు.

ఏనుగు- హస్తోఽస్యాస్తీతి హస్తి. అస్య = దీనికి, హస్తః = తొండము గలదు. ఇతి హస్తి. హసతీతి హస్తః, హస హసనే, హసతి = ప్రకాశించునది, ఇతి, హస్తః = హస్తము. శ్లిష్యతే హస్తః, శ్లిష్యతే = కూడుకొనియుండునది, హస్తము. హస్యతే అంశుకాదిరనేన హస్తః, హస హింసాగత్యోః, అనేన = దీనిచేత, అంశుక+ఆది = వస్త్రాదులు, హస్యతే = కొట్టబడును, కొలువబడును, కనుక హస్తము.

కారణ శరీరమున అహంకారము ప్రకాశించును. గొప్పగా కనబడును. అవిద్యతో కూడుకొని యుండు అహంకారము హస్తి. జ్ఞేయమైన అనాత్మ జ్ఞానమే అవిద్య. బ్రహ్మజ్ఞానమును హింసించునది హస్తి. బ్రహ్మమునుగూడ పొందించుట కనుకూలించును కనుక హస్తి. హస హింసాగత్యోః, గతి = పొందించును. అవిద్యయా మృత్యుం తీర్థ్వా = అవిద్యచేత మృత్యువృన్ము దాటి అని యున్నందున దేవునందైక్యము కావలయుననెడు అవిద్య మోక్ష ప్రదము. అజ్ఞానమువలన అహంకార ముదయించును. అగ్నిస్థానమున అహంకార గజమును చెప్పవలయును. ఈ సందర్భమున నేనుగు అహంకార మని గ్రహింపవలయును. కారణము నందలి జీవుడే అహంకారముగను, కారణము మహాకారణముగ పరిణమించినపుడు జీవుడీశ్వరుడుగను మార్పుచెందును.

శునకము - శునతి ఇతస్తతో గచ్ఛతీతి శునకః. ఇతః తతః = ఇటు నటు, గచ్ఛతి = శునతి = తిరుగునది, ఇతి, శునకము, మహాకారణము కుక్క, ఇటు లొకికమునకును, అటు పారమార్థికమునకును సంచరించు యోగ్యతగలది శునకము. శ్వయతి గచ్ఛతీతి శ్వా, టుఓశ్వగతివృద్ధ్యోః, శ్వయతి = గచ్ఛతి = తిరుగునది, ఇతి = కనుక, శ్వా = శ్వానము, కులే గృహే భవః కౌలేయకః, కులే = గృహే = ఇంటియందు, భవః = ఉండునది, కౌలేయకము = కుక్క.

శరీరమనెడు గృహమునందుండి నిద్రాసమయమున కావలియుండి, ప్రతికూల సమయమున మొఱుగునట్టి శ్వాసయు తెలివియు కలిసిన మహాకారణమే కుక్క, చిత్తమునే కుక్క అనవచ్చును. చిత్తమును, ఎఱుకయును నొకటే యైయున్నవని గ్రహించు అవకాశములున్నవి. స్వర్గారోహణ పర్వమున తమ్ములును, భార్యయును పడిపోయి తన్ను విడిచినను కుక్కయనబడు మహాకారణము ధర్మరాజు వెంటనే యుండెను. ఆకుక్క ధర్మదేవతయగు యముడు. ఇయ్యముడే కాలుడు. కాలమువంటి శ్వాస యెఱుకతో కూడి యముడై కుక్కవలె ఉపయోగపడెను. కుక్కను చండాలురు భక్షింతురని నిష్కారణముగ ప్రచారము చేశారు. కుక్క నెవరును తినరు. వేమన “కుక్కదిన్నవాడు గురులింగ జంగంబు” అని వ్రాసెను. మహాకారణ మనెడు కుక్కను భక్షించిన మహాత్ముడే గురుడని భావము. ఇదే అధ్యాయము 17వ శ్లోకార్థమే యీ 18వ శ్లోకార్థము. మహాకారణము నందలి యీ కుక్కను కైవల్య స్థానమున పక్షము చేసికొను దివ్యపురుషుడే శ్వపాకుడు. శ్వానం పచతీతి శ్వపచః, దుపచ్ఛపాకే. శ్వానం = కుక్కను, పచతి = వండుకొనువాడు, ఇతి = కనుక, స్వపచుడు. కైవల్యము నొందిన బ్రహ్మవేత్త శ్వపచ శబ్దార్థ మగుచున్నది. ఇది విచిత్రము.

ఇట్లు స్థూల సూక్ష్మకారణ మహాకారణ కైవల్యములందున్న బుద్ధి మానసాహంకార చిత్త ప్రత్యేకాత్మలనబడు బ్రాహ్మణ గోహస్తిశునక స్వపచులను సమముగా చూచువారు పండితులు. భగవద్గీత 4అ. 19వ శ్లోకమున ఎవని స్థూల సూక్ష్మకారణ మహాకారణ క్రియలును, ప్రయత్నములును, కోరికలును, సంకల్పములును, జ్ఞానాగ్నిచే దగ్ధమైనవో యాతడే పండితుడని యున్నందున దేవునందు లీనమైన దివ్యపురుషుని బుద్ధి మానస చిత్తాహంకారముల వృత్తులు జ్ఞానాగ్నిచే దగ్ధములై యున్నందున నియోదింటిని సమముగాచూచు బ్రహ్మవిదుడే పండితుడు.

సమతి న్యూనత్వం నప్రాప్నోతి సమం, షమ శమ వైక్లభ్యే. న్యూనత్వం = న్యూనత్వమును, సమతి = నప్రాప్నోతి = పొందనితనము, సమము, నితరాం ఊనయతీతి న్యూనః. ఊని పరిహాణే. నితరాం = మిక్కిలి, ఊనయతి = తక్కువైనది, న్యూనము. తక్కువతనమును పొందినది సమము.

బుద్ధి మానసాహంకార చిత్తములు ప్రత్యగాత్మయందు లీనమై అన్నియు ప్రత్యగాత్మయే యైయున్నందున హెచ్చుతగ్గులు లేక సమత్వమును పండితుని యందు పొందియుండును. సమ్యతే స్తూయత ఇతి సమః. షమషట్ట మశభ్యే, సమ్యతే = స్తూయతే = కొనియాడబడునది, ఇతి, సమము. బుద్ధ్యాదులు దేవునందు లీనమై సమమై యున్నందున కొనియాడబడునవి. సహమాంతి వర్తంతే_త్రసమాః, సమయంతీతి సమాః, సమయంతి = విహ్వలత్వము నొందించునవి, సమాః, సమా సమే సమాః, అత్ర = దీనియందు, సహ = కూడ, మాంతి = వర్తంతే = ఉన్నవి, కనుక, సమాః, కైవల్యము నందన్నియు కూడియున్నవి కనుక సమలు.

శ్లో॥ ఇహైవ తైజ్జిత స్ఫర్గో యేషాం సామ్యే స్థితం మనః ।

నిర్దోషం హి సమం బ్రహ్మ తస్మాద్బ్రహ్మణి తే స్థితాః ॥ 19

ఇహ, ఏవ, తైః, జితః, స్ఫర్గః, యేషాం, సామ్యే, స్థితం, మనః,

నిర్దోషం, హి, సమం, బ్రహ్మ, తస్మాత్, బ్రహ్మణి, తే, స్థితాః ॥

టీక॥ యేషాం = ఎవరియొక్క, మనః = మనస్సు, సామ్యే = సమత్వము నందు, స్థితం = స్థిరముగ నుండునో, తైః = వారిచేత, ఇహ+ఏవ = ఇచ్చటనే, స్ఫర్గః = సృష్టి, జితః = జయింపబడెను, బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, నిర్దోషం = దోషములేనిది, సమంహి = సమత్వముగా నుండునదిగదా!, తస్మాత్ = అందు వలన, తే = వారు, బ్రహ్మణి = బ్రహ్మమునందు, స్థితాః = ఉండబడువారు.

తా॥ స్థూల సూక్ష్మకారణ మహాకారణములన్నియు సృష్టియైనవే. ఎవరి మనస్సు సమత్వముతో కూడుకొని స్థిరముగ నుండునో వారిచే సృష్టి ఇచ్చటనే జయింపబడుచున్నది. సృష్టిని గెల్చుటకు బ్రహ్మమే తానైయుండు సమత్వమును పొందవలెను. బ్రహ్మము దోషరహితమైనది. అన్నిటి యందును సమముగా నుండునది. కనుక వారు బ్రహ్మమును పొంది, బ్రహ్మమే తామై బ్రహ్మము నందున్న వారగుచున్నారు.

వి॥ సృజ్యత ఇతి సర్గః. సృజవిసర్గే, సృజ్యతే = సృజింపబడునది, ఇతి, సర్గము = నిర్మాణము, స్వభావము, నిశ్చయము. ఇట్టి సామ్యము నందెవరి మనస్సు స్థిరముగ నుండునో వారిచటనే సృష్టిని జయింతురు. బుద్ధిమనోఽహంకార చిత్తలయమే సామ్యము. అనాత్మతో మిశ్రమమైనట్లు తోచుచున్న బ్రహ్మము దోషయుక్త శబలబ్రహ్మము. అనాత్మ యెప్పుడు లీన మయ్యెనో యప్పుడే శుద్ధబ్రహ్మమగును. మనలోని స్థూల సూక్ష్మకారణ మహాకారణస్థ బుద్ధి మనోహంకార చిత్తలయ స్వరూపియగు సమత్వము కలిగెనేని జీవేశసృష్టిని జయింతుము. సృష్టితో మిశ్రమమైన శబలబ్రహ్మము శుద్ధబ్రహ్మమగును. సామ్యస్థితులు సృష్టి హేతు సంకల్పముల విసర్జించి బ్రహ్మమే తామై, తామే బ్రహ్మమై యుందురు.

శ్లో॥ న ప్రహృష్యేత్ ప్రియం ప్రాప్య నో ద్విజేత్ ప్రాప్యచాఽప్రియమ్ ।
స్థిరబుద్ధి రసమ్మాథో బ్రహ్మవిద్రుహ్మాణి స్థితః ॥ 20

న, ప్రహృష్యేత్, ప్రియం, ప్రాప్య, న, ఉద్విజేత్, ప్రాప్య, చ, అప్రియం, స్థిరబుద్ధిః, అసమ్మాథః, బ్రహ్మవిత్, బ్రహ్మాణి, స్థితః ॥

టీక॥ స్థిరబుద్ధిః = స్థిరమైన బుద్ధిగలవాడును, అసమ్మాథః = మూర్ఖత్వము బొత్తిగా లేనివాడును అగు, బ్రహ్మవిత్ = బ్రహ్మవేత్త, బ్రహ్మాణిస్థితః = బ్రహ్మము నందున్నవాడై, ప్రియం = ఇష్టమును, ప్రాప్య = పొంది, న ప్రహృష్యేత్ = హర్షింపడు, అప్రియం = అనిష్టమును, ప్రాప్య+చ = పొందియును, న+ఉద్విజేత్ = శోకింపడు.

తా॥ నిశ్చలబుద్ధి కలిగి, మోహమునొందని బ్రహ్మవిదుడు బ్రహ్మము నందున్నవాడై, ప్రియమును పొందినపుడు హర్షమును, అప్రియమును పొందినపుడు దుఃఖమును పొందడు. హర్షశోకములుగూడ బ్రహ్మనిష్ఠకు భంగకరములే.

వి॥ ఉన్నదున్నట్లు తెలిసికొనుట తత్త్వజ్ఞానము, ఉన్నదొకటైతే ఇంకొకటిగా తెలిసికొన్నచో మోహమని పేరు. త్రాటిని సర్పముగా భావించినచో మూఢత్వమే. ముహతీతి మూఢః, మూర్ధశ్చ, ముహవై చిత్త్యే, ముహతి = మోహమునొందువాడు, ఇతి, మూఢుడు, మూర్ఘుడు. అనాత్మవస్తువు లన్నియు సంపూర్ణ వ్యాపకములు కానందున చలించు నవియే, బ్రహ్మ మొక్కటియే సర్వవ్యాపకము కనుక నిది చలింపని వస్తువు. అచల బ్రహ్మకార వృత్తి గల బుద్ధి చలింపకుండును. అనాత్మను ఆత్మ అనియు, దుఃఖస్వరూపిని సుఖస్వరూపియనియు, చైతన్యమును జడమనియు, జడవస్తువును చైతన్యమనియు నిట్లు విపరీతభావన చేయుట మోహము. ఇట్లు స్థిర బుద్ధిగలిగి మూఢత్వములేని బ్రహ్మమునందున్న బ్రహ్మవేత్త ప్రియమును పొంది హర్షింపడు. బ్రహ్మమున కంటె మించిన ఆనందవస్తువింకొకటి లేదు. బ్రహ్మమెప్పుడును స్వతస్సిద్ధముగ నున్నది. కనుక నెట్టి ప్రియవస్తువు లభించినను బ్రహ్మవేత్త హర్షింపడు. మరణముకంటె దుఃఖప్రదవస్తు వింకొకటిలేదు. అప్రియ మృత్యువదన గహ్వరమునందే యున్నాము. కనుక నెట్టి యప్రియ ప్రాప్తియును బ్రహ్మవిదుని శోకింపజేయలేదు.

శ్లో॥ బాహ్యస్పర్శే ష్వసక్తాత్మా విస్తత్యాత్మని యత్సుఖమ్ ।

స బ్రహ్మ యోగయుక్తాత్మా సుఖమక్షయ మశ్నుతే ॥ 21

బాహ్య స్పర్శేషు, అసక్తాత్మా, విందతి, ఆత్మని, యత్, సుఖం,
సః, బ్రహ్మయోగ, యుక్తాత్మా, సుఖం, అక్షయం, అశ్నుతే ॥

టీక॥ బాహ్యస్పర్శేషు = బాహ్య విషయములయందు, అనక్తాత్మా = అభిలాషలేని మనస్సు కలవాడు, ఆత్మని = తనయందు, యత్ = ఏ, సుఖం = సుఖమును, విందతి = పొందునో, బ్రహ్మయోగ = బ్రహ్మనిష్ఠతో, యుక్త = కూడుకొన్న, ఆత్మా = మనస్సు కలిగిన, సః = అతడు, అక్షయం = నాశములేని, సుఖం = ఆనందమును, అశ్నుతే = పొందుచున్నాడు.

తా॥ శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధ వచనాదాన గమన విసర్జనానందములనబడు దశ విషయములందాసక్తిలేని మహాత్మున కొకవిధమగు తృప్తికలుగును. ఈ తృప్తి కలిగిన పిమ్మటనే బ్రహ్మనిష్ఠయందు దృఢముగా నిలుచునట్టి నిశ్చల మనస్సు ఏర్పడుచున్నది. మనో నిశ్చలత్వముచే శాశ్వత బ్రహ్మనందము నొందుచున్నాడు.

వి॥ దేవునిలో అంతర్ముఖవృత్తిచే లీనమై బ్రహ్మనందము నొందితిమేని అంతఃకరణము బహిర్ముఖవృత్తి సమన్వితముకాదు. బహిర్ముఖవృత్తి విషయము పరాక్, ఇంద్రియ వ్యాపార రహితుడు తనయందే తాను లీనమై బ్రహ్మనందము నొందును. బ్రహ్మమునందు నియమింపబడిన నిలుకడ కలిగిన ఆ బ్రహ్మనిష్ఠుడు శాశ్వతానంద బ్రహ్మమేయగును. ఇంద్రియ వ్యాపారములచే కలిగెడు భోగములన్నియు దుఃఖప్రదములును, అశాశ్వతములు నగును. బ్రహ్మనందము నొందిన మహాత్ముడా భోగములందిచ్చు నొందడు. గొప్ప బ్రహ్మనందము నొందిన దివ్యపురుషుడు తుచ్చ సుఖేచ్చ పొందడు.

శ్లో॥ యే హి సంస్పర్శజా భోగాః దుఃఖయోనయ ఏవతే ।

అద్యంతవన్తః కౌంతేయ! న తేషు రమతే బుధః ॥ 22

యే, హి, సంస్పర్శజాః, భోగాః, దుఃఖయోనయః, ఏవ, తే,
ఆది అంత వంతః, కౌంతేయ!, న, తేషు, రమతే, బుధః ॥

టీక॥ కౌంతేయ = అర్జునా!, సంస్పర్శజాః = విషయములవలన పుట్టిన, భోగాః = భోగములు, యే = ఏవి గలవో, తే = అవి, ఆది+అంతవంతః = మొదలు తుది గలవి, దుఃఖయోనయః + ఏవ = దుఃఖకారణములే, తేషు = ఆ భోగములందు, బుధః = జ్ఞాని, న+రమతే+హి = ఆసక్తుడుకాదు గదా!

తా॥ అర్జునా! శబ్దాది విషయముల వలన బుట్టిన భోగముల కాదియు సంతము కలవు. ఇవి దుఃఖమును కలిగించుటకు ముఖ్యకారణములు, జ్ఞాని ఈ భోగముల నాశింపడు.

శ్లో॥ శక్నోతీ హైవ యస్సోధుం ప్రాకృరీర విమోక్షణాత్ ।
కామక్రోధోద్భవం వేగం స యుక్త స్స సుఖీ నరః ॥ 23

శక్నోతి, ఇహ, ఏవ, యః, సోధుం, ప్రాక్, శరీర విమోక్షణాత్,
కామ క్రోధోద్భవం, వేగం, సః, యుక్తః, సః, సుఖీ, నరః ॥

టీక॥ యః = ఏ, నరః = నరుడు, శరీర విమోక్షణాత్ = శరీరమును విడుచుట కంటె, ప్రాక్ = ముందే, ఇహ+ఏవ = ఇచ్చటనే, కామక్రోధ+ఉద్భవం = కోరికలచేతను, క్రోధముచేతను, పుట్టబడిన, వేగం = తీవ్రతను, సోధుం = సహించుటకు, శక్నోతి = సమర్థుడగుచున్నాడో, సః = ఆతడు, యుక్తః = యోగి, సుఖీ = బ్రహ్మానందము కలవాడు.

తా॥ బ్రతికియున్నప్పుడే కామక్రోధములచే కలుగు తీవ్రత నెవడు సహించునో ఆతడే యోగియై బ్రహ్మానందము నొందును.

వి॥ మరణించిన పిమ్మట మోక్షము లభించునని కొందఱు వెట్టి నమ్మకమును కలిగియున్నారు. శ్రుతి యుక్తి అనుభవము అని చెప్పినందున బ్రతికివున్నప్పుడే అనుభవముగాని, చచ్చిన పిమ్మట అనుభవమని చెప్పినచో

అది అబద్ధమే కదా! బ్రతికివున్నప్పుడే ఇప్పుడే, దేహమును విడువకముందే కామక్రోధములచే పుట్టిన మనోవేగము నెవడోర్చుకొని, సహించి, మ్రింగి వేసినాడో ఆతడే యుక్తుడు. గురుకీలు సిద్ధించినచో మనోవేగమును నిలిపి వేయుట మహాసులభము, బ్రహ్మనిష్ఠయొక్క సిద్ధిలేనివారు మనోవేగమును నిలుపుట మహాకష్టతమము. సాధ్యమేకాదు. తురీయమున మనోవేగమును నాపిన దివ్యపురుషుడే యుక్తుడు, తురీయ సమాధియుక్తుడే సుఖవంతుడు, విషయానుభవముచే కలుగు సుఖముల పరిణామము దుఃఖమే.

శ్లో॥ యోఽన్తస్సుఖోఽన్తరారామ స్తథాఽన్తర్జ్యోతిరేవ యః ।

స యోగీ బ్రహ్మనిర్వాణం బ్రహ్మభూతోఽధిగచ్ఛతి ॥ 24

యః, అన్తస్సుఖః, అన్తరారామః, తథా, అన్తర్జ్యోతిః, ఏవ, యః,
సః, యోగీ, బ్రహ్మనిర్వాణం, బ్రహ్మభూతః, అధిగచ్ఛతి ॥

టీక॥ యః = ఏ పురుషుడు, అంతస్సుఖః = అంతరంగిక సుఖము కలవాడో, అంతరారామః = తన లోపల సోఽహంభావముచే క్రీడించునో, తథా = ఆ ప్రకారముగానే, అంతః+జ్యోతిః+ఏవ = తనలోని చైతన్యమే తానగుచున్నాడో, సః = ఆతడు, యోగీ = యోగి, బ్రహ్మభూతః = బ్రహ్మస్వరూపుడు, బ్రహ్మనిర్వాణం = బ్రహ్మనందరూపమగు మోక్షమును, అధిగచ్ఛతి = పొందుచున్నాడు.

వి॥ అమతి నాశం గచ్ఛతీత్యంతః అమగత్యాదౌ, నాశం = నాశమును, అమతి = గచ్ఛతి = పొందునది, ఇతి = కనుక, అంతము, అత్యంతే బద్ధ్యతేఽత్ర అంతః, అతి అది బంధనే, అత్ర = దీనియందు, అంత్యతే = బద్ధ్యతే = పాశబద్ధుడగును, కనుక, అంతము. ఆరమంత్యత్ర ఆరామః, రముక్రీడాయాం. అత్ర = ఇందు, ఆరమంతి = క్రీడింతురు, కనుక, ఆరామము, ద్యోతత ఇతి జ్యోతిః, ద్యుతదీప్తా, ద్యోతతే = ప్రకాశించునది,

ఇతి, జ్యోతి = నక్షత్రము, తేజస్సు, దృష్టి, నిర్వాణి శామ్యతి స్మ నిర్వాణం. నిర్వాణి = శామ్యతి = శాంతమైనది, వాగతి గంధనయోః, నిర్వాంతి నిర్గచ్ఛంతి దుఃఖాదయోఽస్మిన్నితి నిర్వాణం. అస్మిన్ = దీనియందు, దుఃఖ+ఆదయః = దుఃఖములు మొదలైనవి, నిర్వాంతి = నిర్గచ్ఛంతి = వెడలిపోవును, ఇతి = కనుక, నిర్వాణము = మోక్షము.

మానసేంద్రియ సంచారపు ముగింపుచే కలిగిన బ్రహ్మానంద సుఖము నొందినవాడెవడో, శ్వాసకుండలినీ సంకల్ప మనోబుద్ధి జీవేశ లయంపు టుద్యానవన మెవనికి కలదో, అమనస్కంపు చైతన్యస్వరూపుడెవడో, అతడే యోగి. అతడు బ్రహ్మనిర్వాణముచే బ్రహ్మమే తానగుస్థితిని పొందుచున్నాడు.

శ్లో॥ లభంతే బ్రహ్మనిర్వాణం ఋషయః క్షీణకల్మషాః ।

భిన్నద్వైధా యతాత్మానః సర్వభూత హితే రతాః ॥ 25

లభంతే, బ్రహ్మనిర్వాణం, ఋషయః, క్షీణ కల్మషాః,

భిన్న ద్వైధాః, యతాత్మానః, సర్వభూత హితే, రతాః ॥

టీక॥ క్షీణకల్మషాః = నశించిన పాపములు గలవారును, భిన్నద్వైధాః = సంశయముల తెగగొట్ట బడినవారును, యతాత్మానః = మనస్సును నియమించిన వారును, సర్వభూతహితే = సర్వప్రాణికోట్లకు మేలు చేయుట యందు, రతాః = ఆసక్తి గలవారును, అయిన, ఋషయః = ఋషులు, బ్రహ్మనిర్వాణం = మోక్షమును, లభంతే = పొందుచున్నారు.

తా॥ నశించిన పాపములు కలవారును, సంశయములు లేనివారును, మనస్సును బ్రహ్మనిష్ఠయందే నియమించినవారును, సర్వప్రాణులకును హితము చేయుట యందాసక్తులైన వారును అగు జ్ఞానులు మోక్షము నొందుదురు.

వి॥ తనమీద నిద్దరు శత్రువులు దండెత్తివచ్చినపుడొకనితో సంధిచేసి యొకనితో విరోధపడుట సంధి. గురుకీలులో నుండుట శుద్ధసాత్విక ప్రకృతి వికారము. సంకల్ప ప్రవాహమున మునిగిపోవుట మలినసాత్విక ప్రకృతి వికారము. ఈ రెండింటిని మనము దాటవలసి యున్నది. కనుక నీ రెండును శత్రువులే. ఈ రెండింటిలో శుద్ధ సాత్విక ప్రకృతియగు మాయ నాశ్రయించినచో జీవన్ముక్తి ఫలము లభించును. మాయ నాశ్రయించి బంధములో పడవేయు అవిద్యను జయింపవలయును. పిదప బ్రహ్మకార వృత్తియగు మాయతో కూడుకొని బ్రహ్మైక్యమును పొంది మాయను సహితము జయింప వలయును. స్వారాజ్య సింహాసనా సీనుడగుటకు ప్రయత్నించువాని ద్వైధమిదియే. ద్వైధము = సందేహము. దేవునందు లీనమై జ్ఞానంపు ధీరస్థుడు ఋషి.

కిల్యతే శిథిలీక్రియతే అనేన లోక ఇతి కిల్బిషం. కలకల క్రీడాయాం శైథిల్యేచ. అనేన = దీనిచేత, లోకః = జనము. కిల్యతే = శిథిలీక్రియతే = శిథిలముగా చేయబడును. ఇతి = కనుక, కిల్బిషము, కల్యతే గణ్యతే చిత్ర గుప్తాదిభిరితి కల్మషం, కలసంఖ్యానే. చిత్రగుప్త + ఆదిభిః = చిత్రగుప్తాదులచేత, కల్యతే = గణ్యతే = లెక్కపెట్టబడునది. ఇతి, కిల్బిషము. శుభం కర్మ శృతితనూ కరోతీతి వా కల్మషం. శోత నూ కరణే. శుభంకర్మ = శుభకర్మయగు బ్రహ్మను సంధానమును, శృతి = తనూకరోతి = స్వల్పముగా చేయునది. ఇతి = కనుక, కల్మషము.

సూక్ష్మశరీరము దేవునిలో మునిగినచో దానియందున్న కల్మషములు కడిగినట్లు పోవును. ఎన్ని గ్రంథముల చదివినను, ఎందఱితో నుపదేశము నొందినను సందేహములు పెరుగుచునే యుండును. ఏనాడు మనోబుద్ధులు దేవునందు లీనమగునో, ఎప్పుడు బ్రహ్మానందానుభవము, సర్వసంకల్ప రహితస్థితి యేర్పడునో అప్పుడే ఆశ్చర్యకరముగా సంశయములన్నియు

నశించును. బ్రహ్మనందానుభవము నొందెడు మనస్సు మన యాజ్ఞకులోబడి గురుకీలునందు శ్రద్ధగా నుండును. రమణం రతం, రముక్రీడాయాం. రమణం = రమించుట, రతము. దేవునందు లీనమై దేవుడే తానైన మహాత్ముడందఱి మేలునకై తన జీవితమును ధారవోయును, లోకహితమునందే క్రీడించును. పాపముల కడుగుకొని, సంశయముల తీర్చుకొని, గురుకీలునందు మనస్సును నిలిపి, లోకమునకు మేలును కలిగించు కార్యములందాసక్తుడై యుండు నతడే ఋషి. ఇట్టి ఋషి బ్రహ్మనిర్వాణమనబడు జీవన్ముక్తి నొందును.

శ్లో॥ కామక్రోధ వియుక్తానాం యతీనాం యత చేతసామ్ ।

అభితో బ్రహ్మనిర్వాణం వర్తతే విదితాత్మనామ్ ॥ 26

కామ క్రోధ వియుక్తానాం, యతీనాం, యతచేతసామ్,

అభితః, బ్రహ్మనిర్వాణం, వర్తతే, విదితాత్మనామ్ ॥

టీక॥ కామక్రోధవియుక్తానాం = కామక్రోధములచేత విడువబడిన వారును, యతచేతసాం = నియమింపబడిన చిత్తము కలవారును, విదితాత్మనాం = తెలియబడిన ఆత్మగలవారును అగు, యతీనాం = యతులకు, అభితః = అంతటను, బ్రహ్మనిర్వాణం = మోక్షము, వర్తతే = ఉన్నది.

తా॥ కామ క్రోధముల విడిచి, చిత్తమును బ్రహ్మనిష్ఠయందు నియమించి, ప్రత్యగాత్మ, పరమాత్మల ఏకతను గ్రహించిన యతులకు సర్వత్రా మోక్ష మున్నది. మోక్షము కొఱకై ప్రాకులాడవలసిన పనిలేదు.

వి॥ కామ్యతే సర్వైరితికామం. సర్వైః = అందఱిచేత, కామ్యతే = కోరబడునది, కామము. క్రోధనం క్రోధః క్రుధక్రోధే, క్రోధనం = కోపించుట, క్రోధము కోరికలను విడువవలయుననెడు ప్రయత్నమువలదు, గురు సూటిలో శ్రద్ధగా నుండి బ్రహ్మనందానుభవము నొందుచుండుము.

కావలసిన వన్నియు తీటును. కొదవయున్నచో కోరికయుండును. పరిపూర్ణ బ్రహ్మమే నీవైనపుడెట్టి కొఱతయునుండదు. కనుక కోరికయే పుట్టుదు. కోరిక కొనసాగుట కేర్పడిన అనుకూలములపై రాగము అనగా ప్రేమ పుట్టును. కోరిక కొనసాగనియ్యని యాటంకములపై కోపము పుట్టును, కోరికయే లేనిచో క్రోధోత్పత్తియు లేదు. ఇట్లు బ్రహ్మానందానుభవముచే కామక్రోధముల విడువవలయును. చిత్తము ప్రకృతు తిరిగిన వెంటనే చుఱుకుతనముచే కనుగొని గురుకీలుపై చిత్తమునుంచువారే నియమింప బడిన చిత్తముగలవారు. గురుసూటినుండి జాతిపోకుండ నుండెడువారు యతులు. అంతర్ముఖవృత్తితో జ్ఞేయమైన బ్రహ్మజ్ఞానముగల వారు విదితాత్ములు. ఇట్లు కామక్రోధముల విడిచినవారికిని, యతులకును, నియమించిన చిత్తము గలవారికిని, ఆత్మ నెఱిగినవారికిని అంతట మోక్షమున్నది. వ్యవహారము లందున్నప్పటికిని మోక్షము స్వతస్సిద్ధముగ వీరికున్నది.

శ్లో॥ స్పర్శాన్ కృత్వా బహిర్బాహ్యం చక్షుశ్చైవాన్తరే భ్రువోః ।

ప్రాణాపానౌ సమాకృత్వా నాసాభ్యంతర చారిణౌ ॥ 27

స్పర్శాన్, కృత్వా, బహిః, బాహ్యాన్, చక్షుః, చ, ఏవ, అంతరే, భ్రువోః, ప్రాణ, అపానౌ, సమౌ, కృత్వా, నాసా, అభ్యంతరచారిణౌ ॥

శ్లో॥ యతేంద్రియ మనోబుద్ధి ర్మునిర్మోక్ష పరాయణః ।

విగతేచ్ఛా భయక్రోధో యస్సదా ముక్త ఏవ సః ॥ 28

యతేంద్రియ, మనోబుద్ధిః, మునిః, మోక్షపరాయణః,

విగత ఇచ్ఛా, భయ క్రోధః, యః, సదా, ముక్తః, ఏవ, సః ॥

టీక॥ యః = ఎవడు, బాహ్యాన్ = బాహ్యములైన, స్పర్శాన్ = విషయములను, బహిఃకృత్వా = బయటకు పారద్రోలి, చక్షుః = నేత్రమును,

భ్రువోః = కనుబొమల యొక్క అంతరే = మధ్యమున, కృత్వా = నిలిపి, నాసాభ్యంతర చారిణౌ = నాసికలో సంచరించుచున్న, ప్రాణాపానౌ = ప్రాణాపానములను, సమౌకృత్వా = సమముగాజేసి, యతేంద్రియ మనోబుద్ధిః = ఇంద్రియ మానస బుద్ధులను నియమించి, విగతేచ్ఛాభయక్రోధః = కోరిక, భయము, క్రోధము బొత్తిగాలేని, మోక్షప్రదాయణః = మోక్షాసక్తుడైన, మునిః = ముని, సః = అతడు, ముక్త+ఏవ = ముక్తుడే.

తా॥ (సూర్యచంద్రులే కన్నులు. సూర్యుడనగా బుద్ధి. దీని కనుబొమ నిశ్చయ వృత్తి. చంద్రుడనగా మనస్సు. దీని కనుబొమ సంకల్పవృత్తి. నిశ్చయవృత్తికిని, సంకల్పవృత్తికిని మధ్య ఏ విరామము గలదో అదే కనుబొమల నడిమి ప్రదేశమని దృఢముగా జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను.)

వి॥ ఎవడు శబ్దాది బాహ్యవిషయములను హృదయమునకు వెలిగానుండునట్లుచేసి, జ్ఞాననేత్రమనబడు అంతరంగిక దృష్టిని సంకల్పనిశ్చయవృత్తుల మధ్యప్రదేశమగు విరామస్థితియం దుండునట్లుచేసి, ప్రాణమున రేచక రూపమున సంచరించు ప్రాణవాయువును, పూరక రూపమున సంచరించు అపాన వాయువును సమానముగా నుండునట్లు చేసి, అనగా సహజకుంభకమగు ఉదాన వాయువుగా మార్చి ఇంద్రియ మనోబుద్ధుల నెచ్చటికిని పోనీక బ్రహ్మ లోకనముపై నియమించి కోరిక, భయము, క్రోధము లేనివాడై బ్రహ్మానందరూప మోక్షమునందాసక్తుడైన ముని ఎవడో అతడు ముక్తుడే యగుచున్నాడు. ఇట్టి మహాత్ముడు మోక్షము నొందియే తీరును.

మాత్రాస్పర్శములగు శబ్దస్పర్శరూప రసగంధములగు విషయములను బయటకు పాఱుద్రోలవలయును. స్పృశత్యుపతాపయతీతి స్పర్శః. స్పృశ సంతాపే, స్పృశతి = ఉపతాపయతి = తపింపచేయునది, స్పర్శము.

స్పృశ్యతే అనేన స్పర్శనం. అనేన = దీనిచే, స్పృశ్యతే = స్పృశింపబడును కనుక, స్పర్శనం. పంచతన్మాతోద్భవములు పంచేంద్రియములు. పంచేంద్రియ ప్రమాణములచే స్పృశింపబడు విషయములు మాత్రస్పర్శములు.

బ్రహ్మవలోకనముచే బ్రహ్మస్పర్శ యేర్పడుచుండగా విషయస్పర్శ దూరమగుచుండును. సూర్యచంద్రులే కన్నులు. బుద్ధి సూర్యుడు, చంద్రుడు మనస్సు. నిశ్చయ సంకల్ప వృత్తులు కనుబొమలు. ఈ రెండింటి నడిమి ప్రదేశమే భూమధ్యము. సంకల్ప నిశ్చయములకును, జాగ్రత్తుషుప్తులకును, తురీయజాగ్రతలకును నడిమి ప్రదేశమే భూమధ్యము. చష్టేవస్తుస్వరూపం వ్యక్తి చక్షుః, చక్షిజ్ఞో వ్యక్తాయాంవాచి, వస్తుస్వరూపం = వస్తుస్వరూపమును, చష్టే = వక్తి = చెప్పునది, చక్షువు. ఇట్లు రెండింటి భూమధ్యమున వస్తు స్వరూపమును తెల్పెడు జ్ఞాననేత్రమును చేసి, రేచకపూరకములును, సుఖదుఃఖ మానావమాన దివారాత్రి శుభాశుభ పుణ్యపాపాది ద్వంద్వములకు హేతువులై నాసికయందు నడచుచున్న ప్రాణాపానముల నడిమిచోటగు సహజకుంభకమగు నుదానవాయువున నేకముగ చేయవలయును. ఇంద్రియ మనోబుద్ధుల నియమించి, ఇచ్ఛాభయ క్రోధముల విడిచి, మోక్షాసక్తుడైన ముని, ముక్తుడే ఇట్టి ముని కైవల్యమున లీనమైయుండును.

శ్లో॥ భోక్తారం యజ్ఞతపసాం సర్వలోక మహేశ్వరమ్ ।

సుహృదం సర్వభూతానాం జ్ఞాత్వా మాం శాంతి మృచ్ఛతి ॥ 29

భోక్తారం, యజ్ఞ తపసాం, సర్వలోక మహేశ్వరం,

సుహృదం, సర్వభూతానాం, జ్ఞాత్వా, మాం, శాంతిం, ఋచ్ఛతి ॥

టీక॥ మాం = పరమాత్ముడనగు నన్ను, యజ్ఞతపసాం = అంతర్యాగ మనెడు తపస్సులకు, భోక్తారం = అనుభవింప తగినవానిగను, సర్వలోక మహేశ్వరం = భూర్భువస్సువర్లోకములనబడు గోళకేంద్రియాధి దేవతలను

నియమించు వానిగను, సర్వభూతానాం = సర్వప్రాణికోట్లకును, సుహృదం = మిత్రునిగను, జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని, శాంతిం = చిత్తోపరతిని, ఋచ్చతి = పొందుచున్నాడు.

తా॥ అంతర్యాగ మనబడు బ్రహ్మనిష్ఠారూపమైన తపస్సు చేసినందుకు అనుభవింపతగిన ఫలస్వరూపము పరమాత్మయే యనియు, గోళకము లనబడు భూలోకమును, ఇంద్రియములనబడు భువర్లోకమును, ఇంద్రియాధి దేవతలనబడు సువర్లోకమును ప్రేరకశక్తిచే నియమించువాడు పరమాత్మయే అనియు, సమస్త జీవరాసులకు పరమమిత్రుడు పరమాత్మయే యనియు తెలిసికొన్న మహాత్ముడు బ్రహ్మానందరూప చిత్తశాంతిని పొందుచున్నాడు.

వి॥ మహాంశ్చాసా వీశ్వరశ్చ మహేశ్వరః. మహాన్ = శ్రేష్ఠమయిన, అసౌ = ఈ, ఈశ్వరశ్చ = ఐశ్వర్యముక్తుడు, మహేశ్వరుడు. జ్ఞానయజ్ఞ తపస్సులకు భోక్తయు, సర్వలోక శ్రేష్ఠములైన యైశ్వర్యములు కలవాడును, సర్వప్రాణులకు చైతన్య ప్రాణాదుల నొసగిన మిత్రుడును నగు బ్రహ్మము నెఱిగి శాంతి నొందవలెను.

ఇతి శ్రీ భగవద్గీతాసూపనిషత్సు, బ్రహ్మవిద్యాయాం,
యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదే
కర్మసన్యాసయోగోనామ
పంచమోఽధ్యాయః.

ఇది బ్రహ్మశ్రీ జగద్గురు వేదాంతం లక్ష్మణార్జులచే రచింపబడిన
టీకాతాత్పర్య విశేషార్థముగల శ్రీసావారాజ్య
భగవద్గీత యందలి ఐదవ అధ్యాయము.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః

